

Budapest és a várostörténeti mozgalom

Egy tanácskozásról, a közelgő centenárium előtt

A főváros közművelődési intézményeinek, mindenekelőtt Budapest Főváros Levéltárának, a Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjteményének és a Budapesti Történeti Múzeumnak hivatali feladata a várostörténet művelése, a Fővárosi Művelődési Ház pedig folyamatos szakköri tevékenységet szervez a helytörténet iránt érdeklődőknek. A rendszeresen megjelenő *Tanulmányok Budapest múltjából* évkönyv, a *Források Budapest múltjából*, amely Budapest Főváros Levéltárának sorozata és a Fővárosi Nép-művelési Tanácsa és a Hazafias Népfront által közreadott *Helytörténeti kézikönyv* közvetlen feladata a helytörténeti-várostörténeti feltáró, gyűjtő, ismeretszerző és ismeretterjesztő tevékenység hathatós támogatása.

Több mint lokálpatriotizmus

Fővárostörténeti vonatkozású irodalmunk bővülése, a Hazafias Népfront kezdeményezésére készült gyűjtemények szaporodása csakúgy, mint általában a várostörténeti kutatás fellendülése napjaink figyelemre méltó jelensége. Nyilvánvaló, hogy helytörténeti mozgalom esetében többről van szó, mint a már önmagában is értékes lokálpatriotizmus vagy történeti látásmód egyszerű megnyilvánulásáról. A helytörténeti mozgalom, a várostörténetírás is *politikai célokat szolgál*, máris fontos közéleti funkciót tölt be.

A várospolitikusok egyre tudatosabban igénylik a gondjaikra bízott közösség életét meghatározó társadalmi, gazdasági, kulturális folyamatok megismeréséhez a várostörténeti kutatások eredményeit. Örömmel tapasztaljuk például, hogy a közoktatásban is mind nagyobb teret kap Budapest városképének kialakulása, a főváros szociális problémáinak tárgyalása, valamint a nagyvárosi életmód megértéséhez és elemzéséhez nélkülözhetetlen helytörténet. Ezenkívül tanúi vagyunk az *üzemtörténetírás* kiszélesedésének is. Ez nemcsak az üzemek fejlődését, hanem vele együtt a munkásosztály új arculatának kialakulását is tanulmányozza.

A helytörténeti konferencia után

Az első fővárosi helytörténeti konferencia, amely napjainkban zajlott le Budapesten, sokoldalúan tárgyalta és összegezte a helytörténeti kutatások eredményeit. A szakemberek várostörténeti, üzemtörténeti, iskola- és kerület-történeti kérdéseket tárgyaltak meg. Előadások hangzottak el a helytörténeti mozgalom és kutatás tervezéséről, az egyes kutatási irányzatok együttműködéséről. Ajánlásokat tettek a jövő évi Budapest-centenárium tudományos előkészítésére.

A plenáris és szekcióüléseken több mint 70 hozzászóló sok hasznos javaslata hangzott el. Ilyenformán a konferencia — mondhatni — tudományosan körvonalazta a kibontakozó helytörténeti mozgalom programját. Budapestnek és egyes kerületeinek a múltját, fejlődéstörténetének lényeges mozzanatait az ország fejlődésével összhangban, marxista szemlélettel és módszerrel tárgyalta.

Amíg a mai főváros kialakult

Központi helyet foglaltak el természetszerűleg az egyesítés előzményeinek fő mozzanatait:

A mai fővárost az 1830-as évektől kezdve sorozatosan Pest-Budának, illetve Buda-Pestnek emlegették, amikor még hidak sem kötötték össze a két partot, és a két városnak egységes közigazgatása sem volt. Jóllehet 1849-ben a forradalmi belügyminiszter rendeletet adott ki Pest, Buda és Óbuda egyesítésére, később az abszolutizmus meggátolta az egységes magyar főváros kialakulását mint az önállóbb

magyar fejlődés fontos politikai alapját. Így például csak Óbuda és Buda közigazgatási egyesítését ismerték el. És két évtized kellett ahhoz is, hogy ezt megtegyék. A városi törvényhatóságok kitartó akciói révén azonban később mégis sikerült a fővárosnak a többi városénál nagyobb önkormányzati jogot kivívnia.

A Pest, Buda, Óbuda és a Margitsziget egyesítését kimondó 1872. XXXVI. törvénycikk szentesítése után a három város képviselőiből választott 34 tagú bizottság 1873. január 9-étől szeptember 15-ig összesen 16 ülésen vitatta meg az egyesítés gyakorlati végrehajtásához szükséges szervezési munkálatokat. Választókerületeket alakított ki, a fővárost közigazgatási egységekre osztotta, megállapította a tisztikar létszámát, hatáskörét és fizetését, továbbá a tanácsi választások módját stb.

Az említett 34-es bizottságnak, valamint a három város közös közgyűléseinek tárgyalásai alatt még mindhárom város közigazgatási szervezete párhuzamosan működött úgy, hogy 1873-ban még mindhármuknak külön költségvetésük volt. A tervezési munkálatok befejezése után végül is december 30-án a főváros közgyűlése határozatban mondta ki, hogy *„a főváros tényleges egyesítésének napjával 1873. évi november 17-ét kell tekinteni, mert e napon a pesti, budai és óbudai hatóságok működése megszűnván, a fővárosi tanács nemcsak megalakult, hanem az ügyek vitelét tényleg átvette és rendszeres működését meg is kezdte”*.

Demokratikus hagyományok

Ennek a fontos várostörténeti aktusnak a jelentősége nyilván abban volt, hogy megteremtette a magyar főváros kiépítésének alapjait, egyesítette a három várost, de megőrizte demokratikus hagyományait.

Száz év múltán természetesen messze túl vagyunk ezen. De a főváros növekedésével, hajdani peremvárosainak Budapesthez tartozásával és a kerületek önálló tanácsi jogállásával mindinkább napirendre kerül a demokratikus vonások továbbfejlesztése, a vezetés és a főváros lakosságának egysége és közös aktivitása. Budapest centenáriuma tehát nem csupán emlékezés egy nagy évfordulóra, hanem elevenen élő hagyományok folytatásának és gazdagításának hangsúlyozása is.

S. A.